

Allar áttu at havt ein Símun

*Røðan, sum Malan Simonsen helt
fyri Herbjørg Wassmo í Finlandia-
húsinum í Helsinki í gjárkvöldið.*

Bókmentanevndin hevur samtykt at veita Herbjørg Wassmo Norðurlanda bókmentavirðislenina í ár fyri skaldsøguna HUDLØS HIMMEL, ið er triði partur av skaldsøguvøðini um «tyskerungen Tóra». Tann misnýtta, ið fær styrki til at liva víðari gjøgnum onnur. Skaldsøgan er ein óvanliga fjelbroytt lýsing av einum ungum kvinnusinni, skrivað á kenslusomum máli, og er samstundis beisk realisma.

Í teimum báðum fyrru bókunum HUSET MED DEN BLINDE GLASSVERANDA (1981) og DET STUMME ROMMET (1983) verður greitt frá teimum sera ringu baraaðrunum hjá Tóru á eini oyggj í Norðurnoregi. Faðir hennara var týskur hermaður í Noregi í 2. heimsbardaga, men doyði áðrenn hon var fødd. Ingrid, mamma hennara, hevur seinni gift seg við Henrik, ið er fullur av undirlutakenslum og drekkur illa. Hann misnýtir Ingrid peningaliga og Tóru seksuelt. Ingrid arbeiðir á flakavirkinum á oynni, Henrik arbeiðir av og á, men situr mest á drykkjustovuni, stundum verður hann óður og ólátaður. Lagið er altíð tungt og nívandi í húsinum, tá ið hann er inni. Annars verður litið talað bæði har í húsinum og í bygdini yvirhøvdur. So mikið betur gongur fólkatosið. Tey búgva í einum fyrrverandi ríkmanshúsi, ið nú gongur undir navninum «Tusindhjemmet» og hýsir teimum, ið ringast eru fyri á oynni.

At stjúkfaðirinn hevur gjørt seg inn á Tóru hevur fært til, at hon er vorðin við barn, og HUDLØS HIMMEL byrjar við eini lýsing av Tóru á veg heim til kamar sitt, har hon býr, meðan hon gongur í realskúla inni á meginlandinum. Vættirnar hevur hon mist burtur, og í ryggsekkinum liggur ein træoyssa og skramblar. Tað er vetur, kavi og bitandi kalt, og á vegnum liggja oksaeygu-blómur, tær eru allastaðni, hon gongur gjøgnum eitt hav av blómum. Tóra hevur fyri nokrum døgum síðan átt barn, sum doyði stutt eftir, og nú hevur hon grívið tað. Tá ið hon ikki kemur heim at vitja um vikuskiftini ein heilan vetur, óra mamman og mostirin Rakul ilt. Á páskum fer mostirin at vitja Tóru: tá er ringur standur, men Rakul fær hana at siga sær alla tað røðuliga søguna. Rakul fær hana at koma fyri seg aftur, so at hon kann halda fram í skúlanum, og prentar inn í hana, at hon ikki er sek í tí, sum hent er. Men ein spurningur, sum Tóra setur sær í bókini er júst, um hon ikki kortini er sek í, at barnið er deytt. Tóra kemur aftur fyri seg likamliga, men barnsburðurin og jarðfarferðin vitja hana aftur og aftur í dreyminum í syrgjandi móðurfuglaham.

Simun og Rakul umboða tað góða, kærleikan, umsorganina og hugkætið. Tey eru tó barnleys, Rakul hevur ógrøðiliga krabbameinssjúku. Tey eru einastu hjún á oynni, ið liva væl saman. Tey hava góð ráð, eru

Tá ið hon, eftir, at hon hevur átt, kemur út aftur á oynna í frittíðini og hittir Henrik, verður hon var við, at rødd hansara er vøkur at kalla. Seinni í somu frittíð fer hon at hitta hann á máli og letur hann skilja, at Rakul veit, hvat ið hent er, og at tað er ein vegur hjá honum at bjarga sær: hann skal halda uppat at drekka og fáa sær eitt arbeiði. Hatrið verður til maktkenslu, hon:

«Lo stille og lot seg overrisle av en mørk følelse av kontrol. Fullstendig kontroll. Over redslen. Den forbannede redselen.»

At enda hevur hon ikki bert óhuganligt tamarhald á sjálvari sær, men eisini á øðrum.

At Henrik hevur gjørt seg inn á hana seksuelt forðar Tóru at geva seg til ein javnaldrandi drong, sum hon verður góð við. Himmalin hevur gjørt himmalin húðarleysan og blóðugan fyri henni, og hana einsamalla:

«... Hun hadde ingen å dele seg med. Det var som om det gjorde henne til ingen. Likevel sto hon under den evige sola som blødde natta ut i havet. Himmelen ble gjennomtrukket i kanten av det. Tung. Som gjennomblødd gasbind. En himmel som ingen hud, ingen hender hadde.»

Skaldsøgan endar á sama stað, sum onnur bók í røðini, t.e. tá ið Tóra grevur barn sitt. Tað kundi verið líkt til, at Tóra nú er flýdd inn í vitloysið með alla og hevur lagt seg at doyggja — nú hon aftur er einsamall við vitan síni. Hin vegin hevur Tóra sættað seg við Henrik, hon kennir, at hann er ein partur av kroppi hennara, og samanrenningin við mostrina kann fatast sum hennara ventilur. Eins og DET STUMME ROMMET endar eisini HUDLØS HIMMEL á eini dramatiskari hædd.

»Vakrasta eg havi lisið um ein mann...«

Eg eri sera hugtikin av HUDLØS HIMMEL og hinum báðum bókunum í røðini. Tað, sum skapar framúr í bókunum um Tóru er eftir mínum tykki tann serligi blandingurin av realismu og poesi, ið gongur aftur í allari bókini. Lýsingin tykist autentisk, lesarin identifiserar seg við Tóru og Rakul, og frásøgufolkio er alvitiandi, ferðast fritt út og inn í tilvitanina hjá persónunum, og visir øllum sínum persónum trúskap. Í HUDLØS HIMMEL fær lesarin kagað inn í tankarnar hjá Henrik og fær styrkt sín varhuga av, at hann er eitt ólukkudýr. Tær fjálgu kenslurnar hjá frásøgufolkunum fyri persónunum í skaldsøguni fevna sostatt um øll, bæði tey hjálpsomu, tey kúgaðu og tey óndu. Samstundis lýsir tað myndrika málið tað, sum liggur uttan fyri realismurnar øki, tær ótilvitandi sinnisrøslurnar, sum peika frameftir.

Skaldsøgan rorir seg mest á tí innara lagnun. Tóra livir í fantasi og ger fantasi til veruleika, við tað at hon identifiserar seg við Rakul. Hon hevur eina kladdubók, har hon plagdi at skriva søgur um onmu sína í Berlin, nú tekur hon hana fram aftur og fer at skriva um kenslur sínar og um longsul sín eftir einum himmali við húð, t.e. hennara ynski um at gerast heil. Vit fáa ikki at vita, um tað eydnast henni, og hennara listagávur bústast ikki, so at tær koma ikki til gagns.

Líka so full sum søgan um Tóru er av ræðslu, líka so heit er søgan um Rakul og Simun, sum fær góða rúmd í bókini. Lýsingin av Simuni er eitt tað vakrasta, eg havi lisið um ein mann. Hann er veruligur, góður og heitur, men eisini plágaður av ótta og iva. Tóra brennir seg av hansara sólbrænda kroppi og armvøddum, soleiðis at hon fær eina nýggja skomm at bera. Og Rakul sigur við Tóru:

«Alla skulle hatt en Simon...»

Herbjørg Wassmo gav fyrst út yrkingasavnið VIN-GESLAG (1976), sum varð lýst sum «en associationernes rutebåd på sindets hemmelige rejse mellem tingene». Arið eftir kom FLOTID, ið eisini varð væl fagnað. Hon hevur skrivað eina bók um tær navnleysu krigshetjurnar. Hon eitur VEIEN Å GÅ og kom út í 1984. Hon hevur skrivað «Segelfoss by» eftir Hamsun um til leikrit og skrivað útvarpsleikir. Herbjørg Wassmo fekk frambrøt sitt, tá ið fyrsta skaldsøgan um Tóru kom út í 1981. Hon skrivur um tey veikur og tey kúgaðu. Søgnar ganga fyri seg í Norðurnoregi, haðani hon sjálf kemur.

Við skaldsøgunum um Tóru hevur Herbjørg Wassmo skapað verk, sum og lesi við sama eldhuga, sum eg lesi skaldsøgur William Heinesens, «Kristin Lavrans datter» eftir Sigrid Undset og 4-binda verk Kerstin Ekman um kvinnurnar og heksaringarnar. Sjáldan havi eg lisið eina skaldsøgu, ið er so miskunnarleys og bersøgin, og samstundis so heit og poetisk sum HUDLØS HIMMEL.

arbeiðssom, góð at heita á og gleðast við lívið og hvørt annað. Tey hava syrgt fyri, at Tóra slapp at ganga í realskúla og gjalda fyri uppihald hennara har. Øll henda vælferð skapar øvund í tí litla oyggjasamfelagnum, har Tóra verður skýrd «tyskerunge», og Henrik setur eld á fiskavirkio hjá Simuni.

Tóra identifiserar seg meira og meira við Rakul, bæði tí at tær tosa so fortróliga saman, og tí Tóra líkist Rakul so nógv — so nógv, at Simun undrast á. Tóra hevur ongantíð kent seg tryggja saman við Henrik, og nú vil hon ikki búgva heima hjá mammu síni og honum, tá ið hon hevur fri úr skúlanum. Hon heldur tí til á garðinum hjá Rakul og Simun. Men Rakul doyir í eini bátsvanlukku. Tá ið hon er farin til gravar, tekur Tóra klæði hennara og gongur í teimum, verður til Rakul og heldur, at hon á tann hátt skal fáa mann hennara, men Simun fylgir ikki Tóru við inn í dreyrnar hennara. So við og við yvirtekur Tóra eisini lívssjónina hjá Rakul, sum er, at tey einstøku menniskjuni eru smálutir í tí stóra menniskjakroppinum. Sum søgan liður, broytist Tóra. Eina staðni hugsar hon:

«Tingene forandret seg visst mens en tænkte på dem.»